

Restoratiivisuus ja Yhteiskuntarauha

Jens Gellin / 2025

Olen käsitellyt restoratiivisuutta rikossovittelun käytännöissä siitä lähtien kun toimin sovittelujohtajana sovittelutoimistossa 2006. Olen myöhemmin tarkastellut restoratiivisuutta yhteisökonfliktien käsittelyssä naapurustoissa, oppilaitoksissa, järjestöissä ja työorganisaatioissa yrittäjänä ja hanketyöntekijänä. Viimeisin restoratiivisuutta käsittelevä artikkeli Suomesta löytyy teoksesta *Sovittelu ja sen sovellukset*, kirjoittajina Maija Gellin, Heidi Jokinen ja Pia Slögs (toim. Ervasti, Attias, 2021).

Tällä hetkellä minä näen restoratiivisuuden osana ihmiskunnan selviytymistaistelua, jossa ihmisen tulee löytää rakentavasti toinen ihminen, jolla on erilaiset intressit ja toisenlaiset todellisuuskuvat ihmiskuntaa ja pienempiäkin yhteisöjä koskevissa merkittävässä asioissa. Sovitteluliikkeen sisälläkin esiintyy edelleen joitakin eriäviä teoreettisia näkemyksiä, siitä mikä on restoratiivista, mutta ydinajatus on yhtenäinen ja yhteinen sanoma vahvistuu.

Tämä kirjoitelma on laadittu vain Sovittelijapäivien esiseminaarin tausta-aineistoksi osanottajille. Teksti ei ole tieteellinen ainoa totuusdokumentti, eikä sitä ole syvästi jäsenelty eikä korjailtu. Restoratiivisuuden vaikuttavuudesta, sovittelun hyödyistä, kritiikistä ja haasteista en tähän ole tuonut aineksia, sillä sen laajuus ei vastaisi tämän kirjoitelman tarkoitusta. Mikäli näistä joku kiinnostuu, voin ohjata tiedon lähteille.

Restoratiiviset menettelyt tulevat yhä tärkeimmiksi, sillä perinteiseen ”en ole tehnyt tai syyllistynyt mihinkään”-yhteiskuntaan kehittyy myös väkivallan teon uusia muotoja, jotka hyödyntävät tekoälyä. Vastuukysymysten tulesa yhä haastavammaksi tulee yhä helpommaksi ja jopa halvemmaksi ulkoistaa ostamalla mm. vaino ja maalittaminen. Oikeuden saaminen tulee samalla yhä kalliimmaksi ja väkivallasta irtautuminen on vaikeaa. Tämä koskee luonnollisesti pääosin henkistä, myös sosiaalisesti ilmenevää, väkivaltaa mutta yhtä lailla mm. rakennusriitoja ja kiinteistöhankintaan liittyviä riitoja. On luonnollista, että myös oikeushallinto voi hyödyntää tekoälyä, mikä voi tarkoittaa mm. tulkintojen vähenemistä. Jos kerran yritystoiminta vahvasti pyrkii hyödyntämään tekoälyä, miksi ei samaa tehokkuus- ja talousajattelua tulisi myös formaaliin oikeudenkäyttöön ja jopa sovitteluun.

Lyhyesti uuden ajan restoratiivisen toimintakulttuurin ja sovittelun historiasta

Ensimmäinen sovitteluun liittyvä menettely löytyy jo 1930-luvulta. Vuonna 1939 Kaliforniassa perustettiin ensimmäiset oikeusjärjestelmään kytketyt sovittelupalvelut, joiden tavoitteena oli aluksi avioliittojen sovittelu.

Restoratiivinen oikeus alkoi kehittyä Pohjois-Amerikassa jo 1970-luvulla, erityisesti Kanadassa ja Yhdysvalloissa. Useimmiten restoratiivisen oikeudenkäytön alkujuurena tuodaan esille Kanadan Ontarion Kitchenerissä kahden sosiaalityöntekijän toiminta. Vuonna 1974 kaksi nuorta oli tuhonnut 22 asukkaan omaisuutta. Sovintoprosessin ja ohjelman käynnistivät Mark Yantzi ja Dave Worth. Rikosprosessin sijaan tuomari antoi luvan kokeilla mallia, jossa nuorten oli kohdattava kaikki teon asianomistajat ja etsittävä ratkaisuja, joilla teot voitiin hyvittää. Tekijät kävivät Markin ja Daven kanssa jokaisen asianomistajan luona. Tämän hyvän kokemuksen siivittämänä kehitettiin ensimmäiset sovittelumallit (Victim-Offender Reconciliation Programs, VORP), jotka vaikuttivat myös myöhemmin Uuden-Seelannin ja Australian käytäntöihin.

Toisaalta voidaan myös nähdä uuden ajan restoratiivisuuden syntyneen USA:ssa, Minnesotan restitution centerissä (MRC) vuonna 1972, jossa käynnistettiin rikoksiin liittyvä ”palautuskonsepti”, joka voidaan kääntää myös sanaksi ”korvaaminen”. Minnesotassa sanaa restorative (korjaava), ei käytetty vielä 70-luvulla.

Yhdysvaltalainen asianajaja ja perheterapeutti O. J. Coogler, perusti 1974 Atlantaan ensimmäisen yksityisen perhesovittelukeskuksen. Hän oli myös keskeinen hahmo Family Mediation Associationin perustamisessa vuonna 1975. Perhesovittelu yleistyi 70- ja 80-luvuilla Yhdysvalloissa, erityisesti Kaliforniassa, Minnesotassa ja Wisconsinissa, joissa kehitettiin virallisia sovitteluohjelmia osana oikeusjärjestelmää.

80-luvulla alettiin vahvemmin puhua restoratiivisesta oikeudesta, jossa osapuolilla on oikeus, vastuu ja velvollisuus teosta. Tavoiteltiin oikeudenmukaisuutta, ei lakiin liittyvää tulkinnallista oikeutta ja ymmärrettiin että oikeuden langettama rangaistus ei poista automaattisesti uhkaa, joka liittyy sosiaalisiin suhteisiin.

Isossa-Britanniassa perustettiin 1988 Family Mediators Association, ja vuonna 1996 säädettiin Family Law Act, joka edellytti ainakin yhtä sovittelutapaamista perheoikeudellisissa riidoissa. Ranskassa uudistettiin siviiliprosessilakia 1996, mikä mahdollisti tuomarin määräämän sovittelijan perheoikeudellisissa asioissa. Vuonna 2004 perhesovittelu tunnustettiin virallisesti tuomioistuinten toimintaa täydentäväksi palveluksi. Italiassa perustettiin 1987 ensimmäinen perhesovitteluyhdistys GeA (Genitori Ancora) Milanossa.

Uuden-Seelannin ja Australian sovittelulla, restoratiivisella oikeudella ja kehittämistyöllä on ollut yhteyksiä Pohjois-Amerikan toimintaan jo 1970 ja myöhemmin 1980- ja 1990-luvuilla. Uudessa-Seelannissa otettiin 1989 käyttöön family group conferencing (FGC) -malli (läheisneuvonpito-menettely), joka kehitettiin erityisesti Maori-yhteisöjen perinteisiä

konfliktinratkaisumenetelmiä kunnioittaen. Myös muut alkuperäiskansat, kuten Australian aboriginaalit sekä Pohjois-Amerikan ja Kanadan intiaanit, ovat olleet keskeisessä asemassa restoratiivisten menetelmien kehittämisessä.

Tämä FGC malli sai vaikutteita Kanadan ja Yhdysvaltojen sovittelumalleista, mutta samalla se vaikutti myöhemmin Pohjois-Amerikan restoratiivisiin käytäntöihin yleensä. Monet restoratiivisen oikeuden tutkijat ja käytännön kehittäjät työskentelivät kansainvälisissä verkostoissa. Esimerkiksi Howard Zehr Yhdysvalloista ja John Braithwaite Australiasta olivat merkittäviä vaikuttajia, ja heidän työnsä vaikutti restoratiivisen oikeuden kehitykseen molemmilla mantereilla. 1990-luvulla Uuden-Seelannin ja Australian mallit alkoivat vaikuttaa Pohjois-Amerikassa, erityisesti nuorisorikosoikeudessa.

1980-luvun alkupuolella Suomessa alettiin kehittää perhesovittelun käytäntöjä erityisesti huolto- ja tapaamisasioissa osana perheoikeudellista palvelujärjestelmää. Vuonna 1983 tuli voimaan laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, jonka myötä perhesovittelu mainittiin ensimmäistä kertaa lainsäädännössä. Lain 10 § mukaan "riita-asiassa voidaan antaa perheasiain sovittelua", jolloin kunnille annettiin velvollisuus järjestää tätä palvelua. 1990-luvulla perhesovittelu laajeni, ja alettiin puhua yhä enemmän lapsen edusta ja sovittelun merkityksestä vanhempien välisissä riidoissa. Vuonna 2000 säädettiin perheasioiden sovitteluasetus, jossa määriteltiin tarkemmin sovittelun järjestämisestä ja sen toteuttajista.

Rikosten sovittelutoiminta alkoi Suomessa Vantaalla vuonna 1983 Suomen Akatemian tutkimus- ja kehittämishankkeena. Vantaa pysyvästi toiminnan osaksi kaupungin sosiaalitoimen tehtäviä vuoden 1986 alusta. Vantaalta toiminta laajeni aluksi nopeasti maan suurimpiin kaupunkeihin. 1990-luvun alkupuolella toimintaa oli jo yli sadassa kunnassa. Aikuisten, ei vain nuorten, rikosten sovittelua ja perheväkivaltaan on Suomessa soviteltu jo lähes 40 vuotta.

Suomessa, esitettäessä kritiikkiä sovittelua kohtaan, vedotaan usein siihen, että sovittelu on alun perin tarkoitettu nuorten rikosten käsittelyyn eivätkä sovellu muihin rikoksiin, varsinkaan väkivaltaan. Tämä näkemys on virheellinen, sillä ensisijaisesti on kyse ollut yhteisöllisistä intresseistä ja osapuolina ovat olleet kaikenikäiset, eri yhteyksissä ja suhteissa. Tämä restoratiivinen uuden ajan historia on jo yli 50-vuotias. Lähisuhdeväkivaltaa on myös soviteltu Suomessa laajasti 90-luvun puolivälistä.

Restoratiivisen toimintakulttuurin ja sovittelun vielä vahvempi laajeneminen ja käyttöönotto on vuosikymmenten aikana kohdannut paljon vastustusta. Siviili- ja perheoikeudellisissa riita-asioissa vastustusta on alkuaikoina vahvimmin tullut asianajajilta. Koulutus- ja kasvatustasolla, kuten yhteiskunnassa yleensä koetaan, että jokaisesta väärästä teosta tulee seurata jokin seuraamus, rankaisu. Lähisuhdeväkivallan

osalta kritiikkiä ja aktiivista vastustamista ovat harjoittaneet lähinnä nais- ja jotkut uhrijärjestöt.

Viime vuosina sovittelu on alettu ymmärtää yhä paremmin laajoissa joukoissa täydentävänä tapana käsitellä riitoja, laajoja sosiaalisia konflikteja ja väkivaltaa. Kyse ei ole ristiriidasta suhteessa formaaliin oikeusmenettelyyn oikeuslaitoksen sisällä. Kyse on kuitenkin erilaisesta ihmiskäsityksestä, joka hyvin kuvataan seuraavalla tavalla: ” ... yksilöt nähdään mahdollisina ratkaisijoina ja vastuunkantajina, jotka tuetussa restoratiivisessa prosessissa ovat kyvykkäitä työskentelemään yhdessä ja löytämään tyydyttävän ratkaisun tapahtuneeseen, ei vain omat tarpeet vaan myös yhteisönsä tarpeet huomioiden. Restoratiivinen oikeus on näin haastanut stereotypiat tekijöistä ja uhreista.”¹

Restoratiivisuuden arvot ja periaatteet

Onko sovittelulla taustalla jokin ideologia ja teoria?

Sovittelun peruslähtökohta on restoratiivinen oikeus. Restoratiivisessa oikeudessa rikos on loukkaus ihmisten välisiä suhteita kohtaan, jotain mikä kohdistuu osapuolten välille. Restoratiivisen oikeuden tavoite on uhrien, epäiltyjen tai konfliktin osapuolten ja yhteisön jäsenten yhteisen toiminnan kautta palauttaa asiat oikeudenmukaiseen tilaan. Restoratiivinen oikeus tarjoaa osapuolille prosessin kautta mahdollisuuden yhdessä tunnistaa osapuolten tarpeet ja velvollisuudet sekä korjata asiat niin hyvin kuin mahdollista. Se korostaa yhteistyöhön perustuvaa prosessia ja yhteisymmärrykseen perustuvaa lopputulosta. Restoratiivisuus painottaa itse prosessin tärkeyttä. Kun prosessi koetaan oikeudenmukaiseksi, se helpottaa sopimukseen sitoutumista.

Restoratiivisen oikeuden alle mahtuu useita käytännön menetelmiä, toteavat M. Gellin, Jokinen ja Slögs. Menetelmillä tarkoitetaan mm. sovittelua, restoratiivista piiriä, konferenssimenettelyä, läheisneuvonpitoa ja sukkulasovittelua. On hyvä ymmärtää, että kaikki sovitteluksi kuvattu ei ole restoratiivista. Mikä vain puhuminen, sopiminen ja tekeminen ei korjaa, palauta, eheyttä. Jopa näinä aikoina sanaa sovittelu käytetään yhteyksissä, jossa esiintyy määrittelyä, painostusta ja jopa uhkaa.

Perinteisesti restoratiivisuus käsitteenä on liitetty rikoksiin (Victim Offender Mediation, VOM). Koska restoraatiota, korjaavaa, eheyttävää tilaa ei synny vain, kun sovitellaan väkivaltaa, josta yksi tai useampi on tehnyt rikosilmoituksen, on ihan selvää, että minkä vain väkivallan tai konfliktin sovittelu voi johtaa restoraatioon.

¹ Gellin M., Jokinen H., Slögs P. 2022. Sovittelu osana restoratiivista oikeutta. Luku 2, ss. 23-38. Teoksessa: Ervasti & Attias (toim.) 2022. Sovittelu ja sen sovellukset. Edita

Nykyään puhutaan yhä vahvemmin myös restoratiivisista toiminnoista tai prosesseista, joilla ei ole taustalla rikosta eikä välttämättä edes aktiivista kärjistynyttä konfliktista. Kyse on toimintakulttuurista, joka voidaan luoda mm. kaupunkien ja kuntien päätöksenteko- ja kehittämissympäristöihin. Restoratiivisia kaupunkeja on maailmalla kaikilla mantereilla. Mikäli niistä haluatte tietää lisää, olkaa yhteydessä.

Restoratiivisessa työtöteessä on tärkeää huomioida seuraavat arvot ja periaatteet, joista osa myös tarpeita ja tavoitteita. Mikäli näitä halutaan avata, voin auttaa.

ARVOT	PERIAATTEET
Osallisuus	Vastuunotto
Yhteisöllisyys	Vapaaehtoisuus
Luottamuksellisuus	Puolueettomuus
Oppiminen	Osapuolten aktiivisuus
Vapaus	Kunnioittava vuoropuhelu
Myönteisyys ja Hyvyys	Tunteiden käsittely
Anteeksiantto ja -saaminen	Osapuolten tarpeiden tyydyttäminen
Kunnioittaminen	Ongelmien/vahinkojen korjaaminen
Kuulluksi tuleminen	Molemmat ja yhteisö/yhteiskunta voittavat (win-win-win) -ratkaisut
Ymmärretyksi tuleminen	Yksilön edellytysten huomioiminen

Työtöteellä tarkoitan mm. dialogista, narratiivista, refleksiivistä, ratkaisusuuntaista ja/tai transformatiivista tapaa työskennellä osapuolten kanssa.

Pohjoismaissa keskeisenä restoratiivisuuden vahvana puolestapuhujana toimi Nils Christie, jota voidaan myös pitää keskeisenä henkilönä Suomen sovittelutoiminnan kehittämisessä, sillä hänen näkemyksiään konfliktien hyödyistä ja konfliktien omistajuudesta on lainattu tuhansiin koulutuksiin.

Nils oli norjalainen sosiologi ja kriminologi, joka tunnetaan erityisesti kriittisestä suhtautumisestaan rangaistusjärjestelmiin ja rikosoikeuden instituutioihin. Hän toimi pitkään kriminologian professorina Oslon yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa ja oli keskeinen hahmo kriminologian kehittämisessä Norjassa. Nils painotti yhteisöjen merkitystä konfliktien ratkaisemisessa ja vastusti liiallista ammattilaisten valtaa oikeusprosesseissa. Nils näki virallisten instituutioiden varastava konfliktit rikoksen tai riidan osapuolilta.

Sovinnollisuudesta ja sopimisesta käytetään ulkomailta monissa yhteyksissä myös sanaa ”reconciliation”. Tämä on ollut keskeinen käsite useissa kansainvälisissä konflikteissa ja

siirtymävaiheissa, erityisesti tilanteissa, joissa on pyritty käsittelemään menneitä vääryyksiä ja rakentamaan yhteiskunnallista eheyttä. Esimerkkeinä Etelä-Afrikan totuus- ja sovintokomissio (Truth and Reconciliation Commission, TRC, 1995), Kanadan totuus- ja sovintokomissio alkuperäiskansojen asuntolakouluista, joka perustettiin vuonna 2008 tutkimaan alkuperäiskansojen lasten pakkosiirtoja asuntolakouluihin, joissa heitä pyrittiin assimiloimaan valtakulttuuriin. Vuonna 2024 perustettiin Kansallinen sovintoneuvosto (National Council for Reconciliation) valvomaan näiden ehdotusten toteutumista. Monille on tuttua myös Pohjois-Irlannin vuosikymmeniä kestänyt konflikti, tunnettu nimellä "The Troubles", joka päättyi pitkälti vuoden 1998 Pitkänperjantain sopimukseen (Good Friday Agreement). Sopimus loi perustan vallanjaolle ja sovinnon edistämiseksi.

Suomessa vastaava prosessi liittyy saamelaisten oikeuksiin (Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio, 2021). Totuus- ja sovintoprosessin tarkoituksena on tunnistaa ja arvioida historiallista ja nykyistä syrjintää, mukaan lukien valtion sulauttamispolitiikkaa, sekä oikeuksien loukkauksia, selvittää miten nämä vaikuttavat saamelaisiin ja heidän yhteisönsä nykyisessä tilanteessa ja ehdottaa, miten voitaisiin edistää yhteyttä saamelaisten ja Suomen valtion välillä sekä saamelaisten keskuudessa.

Sovittelun ja sen eri alojen kehityskulkua Suomessa ja lainsäädäntöäkin 2000-luvulla en tässä yhteydessä sen enempää avaa sillä, sen aihepiirin laajuus ylittää merkittävästi tämän artikkelin tarkoituksen ja tavoitteet.

Sana "reconciliation" viittaa kansainvälisesti prosessiin, jossa pyritään käsittelemään historiallisia vääryyksiä, edistämään anteeksiantoa ja rakentamaan yhteiskunnallista eheyttä. Se eroaa sanasta "mediation", joka keskittyy enemmän yksittäisten riitojen ja rikosten ratkaisemiseen. "Reconciliation" liittyy usein laajempiin yhteiskunnallisiin ja historiallisiin prosesseihin, joissa pyritään parantamaan yhteisöjen välejä ja rakentamaan kestävämpää tulevaisuutta. "Reconciliation" liittyy usein tunneperäisiin, moraalisiin tai uskonnollisiin sovinnon kokemuksiin, kuten anteeksiantoon, yhdentymiseen tai jopa traumojen käsittelyyn, kun taas "Mediation" on yleisempi juridisissa ja käytännön sovittelutilanteissa. Tämä merkitys ja jakaisuus ei enää ole kovin relevantti, sillä Suomessa "sovitellaan" myös laajasti yhteiskunnan eri osa-alueilla sellaisia konflikteja, jotka sisältävät vanhaa tarinaa, syviä tunteita, isoja yhteisöjä ja yksilö- ja kollektiivisia traumoja. Reconciliation perinteeseen on tosin alun perin liittynyt ja edelleen liittyy uskonnollinen lataus.

Restoratiivisuus ei ole kaukana siitä arvo- ja toimintaympäristöstä, jonka useat ihmistyöntekijät kokevat arvokkaaksi. Varhaisen puuttumisen eettiset ohjeet ja toimintaperiaatteet vuodelta 2008 (Varpu-verkosto) sisältävät suuren määrän sellaisia elementtejä, joiden nähdään tukevan restoratiivista toimintakulttuuria. Varhainen

puuttuminen koettiin varhaisena vastuunottona omasta toiminnasta toisten tukemiseksi. Konfliktien käsittelyssä tämä tarkoittaa mm. sovittelijan kyvykkyyttä vahvistaa tekijän voimavaroja tuoda esille omaa roolia ja vastuuta ja näin tehdessään samalla tukea mm. asianomistajan voimaantumista ja irtautumista uhriutumisesta. Tämä puolestaan luo paremmat edellytykset purkaa vastakkainasettelua, pelkoa ja lisää kyvykkyyttä esittää omia tarpeita, toiveita ja mahdollisia vaatimuksia. Lastensuojelutyön puolelle mm. ”signs of safety” työskentelyssä on tavoitteena vahvistaa ja tukea perheitä yhteistyössä heidän omat vahvuutensa ja voimavaransa löytämällä ja hyödyntämällä. Työskentelyssä korostuu sosiaalityöntekijöiden ja vanhempien välinen suhde.

Maailma on täynnä restoratiivisia prosesseja, joista yhden tässä yhteydessä voin mainita, Irlannin Euroopan tiukimman aborttilainsäädännön purkamisen. Vahvasti identiteettisidonnainen ja -poliittinen dilemma lähti purkautumaan ja epäpolitisoitui, kun aborttilainsäädäntö annettiin Irlannin kansalaiskokouksen valmisteluun.

Kansalaiskokoukseen valittiin satunnaisotannalla 99 kansalaista, joiden tarkoitus oli edustaa laajasti irlantilaisista äänestäjäkuntaa. Kansalaiskokous kuuli n. puolentoista vuoden ajan asiantuntijoita ja irlantilaisilla, joilla oli mahdollisuus tehdä lausuntoja kansalaiskokoukselle. Tämä johti kansanäänestykseen 2018, jossa purettiin perustuslain kahdeksas lisäys.

Tämän jälkeen on kansalaiskokousmenettelyä käytetty mm. tasa-arvoon liittyvissä ja myös biodiversitetiin liittyvissä kysymyksissä. Kyseisillä prosesseilla on yhteys sosiokraattiseen päätöksentekoon, jossa keskeistä on mm, että päätöksiä ovat tekemässä ihmiset, joihin ne vaikuttavat, kaikki päätöksenteossa mukana olevat ajattelevat, että päätös on riittävän turvallinen ja hyvä toteutettavaksi ja vastuun kantaa päätöksistä ja tehtävistä jokainen, joka on ottanut ne tehdäkseen.

Tähän on sopiva lainata tanskalaisen teologin sanoja ”Demokratian olemusta ei nimittäin ole määritelty äänestyksillä, vaan keskusteluilla, neuvotteluilla, molemminpuolisella kunnioituksella ja ymmärryksellä sekä näistä esiin tulevilla kokonaisuuksien intressien tajuamisella.” (Hal Koch). Koska edellä mainitut aiheet ovat olleet keskeisiä koko kansakuntaa koskettavia konflikteja ja osaltaan sisältäneet myös väkivaltaa, voidaan nämä nähdä restoratiivisina prosesseina, joilla on yhteys demokratiaan ja myös yhteiskuntarauhaan.

Suomen Sovittelufoorumi perustettiin 2003.

Vuonna 2007 yhdistys määritteli sovittelun seuraavalla tavalla

Sovittelu on vapaaehtoinen konfliktinhallintamenetelmä, jossa puolueeton ulkopuolinen henkilö, sovittelija, auttaa riidan osapuolia erityisen sovittelumenettelyn avulla löytämään molempia osapuolia tyydyttävän ratkaisun. Sovittelija ei osallistu erimielisyyden ratkaisuun vaan toimii sovinnon mahdollistajana (fasilitaattorina). Sovittelija ohjaa prosessia, jonka lopputuloksena asianosaiset itse löytävät ratkaisun. Hän ei ole passiivinen vetäytyjä vaan aktiivinen kuuntelija. Sovittelija sallii myös tunteiden käsittelyn, moraalisen pohdinnan ja arvokeskustelun. Sovittelija ei tuomitse, mutta huolehtii kuitenkin siitä, että sopimus on osapuolille kohtuullinen. Sovittelu on tulevaisuuteen suuntautuvaa sosiaalista toimintaa, jolla aktiivisesti etsitään pysyviä myönteisiä ratkaisuja. Sovittelu on oppimisprosessi (SSF, 2007).

Timo Pehrman on väitellyt työyhteisösovittelusta ja toimi aikoinaan SSF:n puheenjohtajana. Oppiminen on ollut kantava teema Timo Pehrmanin ajattelussa. Tällä tarkoitetaan, että käyty sovitteluprosessi mahdollistaa parhaimmillaan tapahtuneen uudelleenmäärittelyn ja käyttäytymisen muutoksen, mikä johtaa jatkossa toisenlaisiin tunteisiin, reaktioihin ja tekoihin vastaavanlaisissa tilanteissa (Jens, 2018).

Antti Särkelä kuvaa myös tähän teemaan liittyen korjaavaa tilaa (2009):

KORJAAVA TILA

Korjaavien kognitiivisten, emotionaalisten ja moraalisten kokemusten saaminen edellyttää oman haavoittuvuuden, keskeneräisyyden ja tietämättömyyden sietämistä ja voimaa etsiä uutta.

Korjaavia kokemuksia omaksuva ihminen on erityisen haavoittuvainen.

- **Latistava, nujertava, uhkaava ja mitätöivä ilmapiiri vähentää mahdollisuuksia korjaaville kokemuksille**
- **Tunnetasolla tapahtuva ymmärtäminen ja rohkaisu luovat korjaavan tilan, joka antaa mahdollisuuden kohdata oman erehtyväisyytensä ja oppia virheistään sekä kasvaa ihmisenä.**

Mitä enemmän henkisiä voimavaroja joudutaan käyttämään tilanteen emotionaaliseen hallintaan, "kasvojen pelastamiseen", sitä vähemmän resursseja on käytössä ongelmanratkaisuun ja korjaaviin kokemuksiin.

Mikäli kohtaaminen, oli sitten kyse mistä vain, sisältää uhkaavia ja syyllistäviä elementtejä, ei vastapuoli kykene rakentamaan itsereflektioon vaan tilalle astuu puolustusreaktiota ja kaikki virheet ja ongelmat ulkoistetaan (Jens 2010).

Timo kuvaa oppimista vuonna 2006 seuraavilla käsitteillä: luovaa ongelmanratkaisutaitoa; kokonaisvaltaista ajattelua; erilaisuuden ymmärrystä; sovitteluprosessin johtamista; ryhmätyöskentelyä; rohkeutta; objektiivisuutta; kuuntelutaitoa. Koska Timo tutki työyhteisöjä, voidaan tästä nähdä myös yhteys siihen, minkälaisena hyvä johtaminen nähdään.

Howard Zehriä on lainattu usein vertailtaessa formaalia oikeuskäsitystä restoratiiviseen menettelyyn:

Rikosoikeus	Restoratiivinen oikeus
Rikos loukkaa lakia ja valtiota	Rikos loukkaa henkilöitä ja ihmissuhteita
Loukkaus tuottaa syyllisyyttä	Loukkaus tuottaa velvollisuuksia
Oikeuden toteutuminen vaatii valtiota määrittämään syyllisyyden ja asettamaan rangaistuksen	Oikeudenmukainen prosessi korjaa tilanteen ja tapahtuman aiheuttamat vahingot osallistaen uhrit, rikoksenteijät ja yhteisön jäsenet
Keskeinen fokus: tekijä saa ansaitsemansa rangaistuksen	Keskeinen fokus: uhrin tarpeet ja tekijän vastuunotto tärkeitä vahinkojen korjaamiseksi

Rikosoikeuden ja restoratiivisen oikeuden erot (Zehr 2002)

Timo Pehrman ja Teuri Brunila (laamanni, emeritus, aikaisemmin SSF:n pj) ovat yli 15 vuotta sitten todenneet sovittelun suhteesta emansipatoriseen yhteiskuntatieteeseen, seuraavalla tavalla:

- Emansipatorinen yhteiskuntatiede edistää ihmisten ymmärrystä sosiaalisesta asemastaan ja tekee heidät kykeneviksi osallistumaan yhteiskunnalliseen kommunikaatioon.
- Sovittelun ideana on osallistaa ihmiset itse ratkaisemaan ongelmansa sekä koulu- ja työyhteisössä että koko yhteiskunnassa.
- Sovittelu on uusi idea, uusi konfliktinratkaisukulttuuri ja sen avulla pyritään näkemään asioita toisella tavalla kuin aikaisemmin.
- Sovittelu on luova interventio koulu- ja työyhteisöjen sekä koko yhteiskunnan toimintatapojen muuttamiselle osallistuvampaan suuntaan.
- Sovittelu perustuu siihen, että kansalaiset otetaan mukaan omien asioidensa käsittelyyn ja vältetään ulossulkemista, leimaamista ja vieraantumista.
- Sovittelu perustuu vahvasti osapuolten tarpeisiin eikä niinkään heidän laillisiin oikeuksiinsa.

Mark Yantzi, Dave Worth ja Howard Zehr olivat mennoniittitaustaisia. Kaksi ensimmäistä arjen toimijoita ja Zehr yhdysvaltalainen kriminologi ja aktivisti. Kymmenet restoratiivisuudesta kiinnostuneet merkittävät henkilöt ovat erityisesti kiinnostuneita

yhteisöllisyydestä, oikeudenmukaisuudesta, vastuullisuudesta ja itsemääräämisoikeudesta. Kuten kaikessa muussakin innovatiivisessa yhteiskunnallisessa toiminnassa on kyse aina rohkeudesta, uudeltaisesta ajattelusta ja aktiivisesta jopa radikaalista toimijuudesta. Nils Christietä pidettiin radikaalina ajattelijana ja sehän on tuottanut paljon hyvää.

Suomen sovitteluliikettä voidaan kutsua uskonnottomaksi, sillä en ole havainnut minkäänlaista uskonnollista lähestymiskulmaa. Aktiivisten sovittelijoiden joukossa ei erotu myöskään poliittinen suuntautuneisuus eikä näkyvää rauhanaatetta. Ammattisovittelijat ja muut sovittelun asiantuntijat ovat lähinnä arkirationalisteja, jotka ymmärtävät mikä on järkevää ja osa mm. oikeustieteen tai kriminologian teoreetikkoja. Monet ovat kasvaneet rikos- ja riita-asioiden sovittelutyön tai oikeusjärjestelmän sisällä ja myös rahoitetuissa hankkeissa järjestöissä ja erilaisissa opinahjoissa ja muissa koulutuksissa. Monilla meistä korostuu ihmisarvo, väkivallattomuus ja vastuullisuus.

Sovittelijapäivien osanottajien näkemykset yhteiskuntarauhasta esitän ja käsittelen erillisessä dokumentissa. Dokumentti toimitetaan osanottajille s-postin liitteenä n. 17.5.24. Toimitan sinulle myös tiedon kaikista niistä henkilöistä, joiden ajatukset ja toiminta ovat edistäneet restoratiivisuutta ja sovittelua. Osan heistä tapaavat Tampereella.

Miten restoratiivisuus liittyy yhteiskuntarauhaan

Restoratiivinen oikeus ja konfliktien ratkaisu

Restoratiivinen oikeus pyrkii ratkaisemaan rikoksia ja konflikteja siten, että osapuolet pääsevät sovitteluun ja korjaamaan aiheutuneet vahingot. Tämä voi vähentää koston kierrettä ja edistää yhteiskuntarauhaa.

Luottamuksen rakentaminen yhteisöissä

Restoratiiviset käytännöt, kuten sovitteluprosessit ja yhteisöllinen dialogi, voivat vahvistaa yhteisöjen sisäistä luottamusta ja vähentää polarisaatiota. Yhteisöillä tarkoitetaan mm. kansalaisjärjestöjä, urheiluseuroja, säätiöitä

Traumojen ja historiallisten vääryyksien käsittely

Restoratiivisuus voi auttaa yhteiskuntaa käsittelemään historiallisia epäoikeudenmukaisuuksia ja luomaan sovintoa esimerkiksi siirtomaavallan, vähemmistöjen syrjinnän tai konfliktien jälkeisissä tilanteissa.

Sosiaalinen eheys ja osallisuus

Kun ihmiset kokevat tulevansa kuulluiksi ja oikeudenmukaisesti kohdelluiksi, he sitoutuvat paremmin yhteiskunnan sääntöihin ja normeihin, mikä vähentää vastakkainasettelua.

Kriminaalipolitiikka ja väkivallan vähentäminen

Restoratiivinen lähestymistapa voi tarjota vaihtoehtoja perinteiselle rangaistuskeskeiselle järjestelmälle ja auttaa vähentämään rikollisuutta pitkällä aikavälillä.

Kouluyhteisöjen ja työpaikkojen restoratiiviset käytännöt

Oppilaitoksissa ja työpaikoilla restoratiiviset menetelmät voivat auttaa ennaltaehkäisemään konflikteja, lisäämään yhteistyötä ja edistämään turvallisuudentunnetta.

Varhaiskasvatus

Se, miten me elämme, kasvatamme ja esimerkillämme näytämme miten turvallisesti kohtaamme näkemyseroja, kärjistyviä konflikteja ja väkivaltaisia tilanteita, luo terveen pohjan lasten turvalliselle tulevaisuudelle.

Politiikan ja päätöksenteon restoratiivinen ulottuvuus

Suomi on perinteisesti ollut demokraattinen ja vakaa valtio, poliittisen keskustelun kärjistyminen ja vastakkainasettelu ovat voimistuneet viime vuosina. Perinteinen oppositio vs. hallituspolitiikka tuottaa jatkuvasti hajottavaa ristiriitaa. Yhä vahvempi polarisoitunut hyökkäävä valtakunnan politiikka on yhä vähemmän sosiaalisesti demokraattista vaan voidaan kuvata lähinnä rakenteellisena. Demokraattisessa päätöksenteossa restoratiivisuus voi tarkoittaa vuoropuhelun lisäämistä ja osallistavia menetelmiä, jotka tukevat rauhaa ja yhteiskunnan vakautta.

Restoratiivisuus ja traumat

Väkivalta liittyy usein traumaan tai on seurausta väkivallasta. Traumat ylläpitävät epävakautta, levottomuutta, usein heikentynyttä resilienssiä ja voivat myötävaikuttaa väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Kun nuori ei osaa enää rakastaa, valitsee hän usein jonkun monista muista teistä. Restoratiivisessa toimintakulttuurissa ja menettelyillä voidaan edistää sosiaalista eheyttymistä.

Eheyttävä journalismi

Median vallankäytöstä on viime vuosina kirjoitettu paljon. Informaatio ja mielipiteet muokkaavat suurella nopeudella isoille ihmisjoukoille useita todellisuuksia, jotka uutisarvon takia ovat pääsääntöisesti kielteisiä, väkivaltaisia ja kärjistäviä. Journalistit voivat halutessaan korjata ja eheyttää yhteiskuntaa yhdistäen, osallistaen ja tukien.

Formaalin oikeuden ja restoratiivisen oikeuden liitto

Jatkuva syyllistävä tai vähättelevä väkivaltadebatti ja rankaisujen väkivaltaa ehkäisevä tai kostava oikeutus on asettanut toistuvasti oikeusjärjestelmän ja sovittelun eri leireihin ja jopa vastakkain. Vahvemmallalla yhteistoiminnalla ja myös sosiaali- ja terveyspuolen asiantuntemuksella voidaan yhteiskuntaa tuloksellisemmin rakentaa.

Kansainvälinen ulottuvuus

Diplomatia, sopiminen ja sovinnollisuus ei tällä hetkellä näyttäydä kovin hyvässä valossa. Parhaimmillaan levottomuuksien ennaltaehkäisy ja aseellisten konfliktien nopea päättäminen sovittelulla ja muilla myönteisillä keinoilla, rakentaa turvallisuudentunnetta myös Suomessa. Samalla palautuu usko siihen, että asioihin voi vaikuttaa myönteisellä tavalla.

Yhteiskuntaa hajottavia asenteita, arvoja ja toimintakulttuureja

1. Yleinen vähemmistöihin tai erilaisuuteen kohdistuva vähättely, syrjivä asenne ja sorto (vuosisatoja)
2. Rasistinen, syrjivä ja jakava yhteiskuntapolitiikka ja toimintakulttuuri
3. Vahvistunut polarisaatiokehitys, jota poliittinen päätöksenteko sekä tukee, että yrittää rajoittaa (erityisesti 2000-luku)
4. Muukalaisuuteen, ulkomaalaisuuteen liittyvät uhka-ajattelut ja -kokemukset (erityisesti 2000-luku Suomessa)
5. Viholliskuvien luomista, sukupuoleen liittyvää vihaleimaamista (erityisesti viimeisimmät 10 vuotta)
6. Formaalin valtalääkietieteen vs. perinteiset täydentävät ja vaihtoehtoiset hoidot (vahvimmin 70 ja 80-luvulta lähtien)
7. Rankaisujen oikeutus rikollisuutta estävänä vs. vastuunottoon ja korjaavaan oikeudenmukaisuuteen (rankaisusuuntautuneisuus vahvistunut tämän hallituskauden aikana)
8. Vieraiksi koettuihin aatteisiin, ideologioihin suuntautuva pelko, torjunta ja mahdollinen vastarinta sen eri aktiivisina muotoina (kautta aikain, sosiaalisen median käytön myötä vahvistunut)
9. Tasa-arvopyrkimykset naisten oikeuksina (vahvasti Suomessa 80-luvulta) ja viiden vuoden takaa intersektionaalisuus ja näihin liittyvä vastustus
Kohtaanto-ongelma, parisuhdeväkivaltaan liittyen, näkemyserot toiminnan oikeutuksesta, jopa tieteellisen argumentaation tasolla. (Heidi Jokinen, 2016)
10. Uhkailuilmapiiri piilottaa konflikteja, jotka jäävät elämään, eskaloituvat ja osittain raaistuvat ja synnyttävät kielteisiä radikaaleja ilmiöitä ja tekoja
11. Ympäristöön liittyvät kärjistyneet näkemyserot (metsät, ilmastonmuutos, rakentaminen)

12. Yleinen lisääntynyt uhka, toivottomuus, stressi, medikalisaatio ja nopea elämänympäristön muutos

13. Yhä lisääntyvä verkkoväkivalta ja digihuijaustoiminta mm. fishing

Joitakin tekijöitä ja ilmiöitä, jotka ruokkivat tätä kielteistä kehitystä

Sosiaalinen media ja informaatioympäristön sirpaloituminen

Algoritmit vahvistavat käyttäjien ennakkokäsityksiä ja luovat "kuplia", joissa ihmiset altistuvat vain samansuuntaisille mielipiteille. Tämä vähentää kosketuspintaa erilaisten näkemysten kanssa ja tekee keskustelusta mustavalkoista. Nopean ja kärjistävän viestinnän kulttuuri suosii vastakkainasettelua syventävää retoriikkaa ja yksinkertaistettuja narratiiveja.

Yhteiskunnallisen epävarmuuden kasvu

Taloudelliset ja sosiaaliset paineet lisäävät turvattomuuden tunnetta, mikä puolestaan lisää tarvetta selkeille viholliskuville. Ihmiset kaipaavat varmuutta ja yksinkertaisia vastauksia monimutkaisiin ongelmiin, mikä voi johtaa polarisoivien viestien suosioon.

Politiikan muuttuminen pelkäksi kilpailuksi vallasta

Rakentavan dialogin sijaan poliittinen keskustelu keskittyy yhä enemmän oman aseman vahvistamiseen ja toisen osapuolen heikentämiseen. Julkisuudessa korostuvat skandaalit ja hyökkäävä puhetapa, mikä tekee dialogista yhä vaikeampaa.

Yhteisöllisyyden heikkeneminen

Perinteisten yhteisöjen, kuten kyläyhteisöjen ja seurakuntien, merkitys on vähentynyt, eikä eri taustoista tulevilla ihmisillä ole enää yhtä paljon luontevia kohtaamispaikkoja. Kun ihmiset eivät ole vuorovaikutuksessa erilaisten ihmisten kanssa, syntyy etäisyyttä ja empatian puutetta.

Etääntyminen ja kuilut

Kyvyttömyys kuunnella ja ymmärtää erilaisia näkökulmia on kasvava haaste, ja se on keskeinen syy polarisaation syvenemiseen. Valitettavasti olemme yhä enemmän etääntymässä toisistamme ja määrällisesti kasvaa myös se joukko, joka ei ole kiinnostunut ymmärtämään toisten näkökulmaa. Toivoisin sosiaalista älykkyyttä ja kyvykkyyttä käsitellä avoimessa dialogissa kehittyviä ristiriitoja tai näkemyseroja.

Koulutuksen ja mediakasvatuksen haasteet

Vaikka koulutus painottaa kriittistä ajattelua, se ei välttämättä opeta kohtaamaan ristiriitoja rakentavasti. Mediakasvatus ei aina pysy muuttuvan informaatiomaailman mukana, mikä johtaa herkemmin harhaanjohtavien tai yksipuolisten näkemysten leviämiseen.

Työnteon pirstaloituminen ja epävarmuus; Työuupumus ja työhyvinvoinnin heikkeneminen

Työelämässä on havaittavissa siirtymää kohti epävarmempia työsuhteita, kuten määräaikaissuhteita, osa-aikatyötä ja freelancetyötä. Tämä kehitys on lisännyt työntekijöiden kokemaa epävarmuutta ja heikentänyt taloudellista turvaa. Viimeisten vuosien aikana konkurssien, irtisanomisten ja lomautusten määrä on lisääntynyt. Vaikka työhyvinvoinnin lasku on viime aikoina taittunut, se ei ole palautunut pandemiaa edeltävälle tasolle. Työelämään liittyy myös kasvava eriarvoistuminen. Digitalisaatio edellyttää useilla aloilla jatkuvaa uuden oppimista.